

ZAMONAVIY YONDASHUVLAR ASOSIDA BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING DARSGA BO'LGAN QIZIQISHINI OSHIRISH USULLARI VA PSIXOLOGIK JIHATLARI

Tilovova Dildora

Osiyo texnologiyalar universiteti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 2-kurs talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21376744>

Annotatsiya: Zamonaviy axborot oqimi kuchaygan davrda boshlang'ich sinf o'quvchilarining dars jarayoniga bo'lgan qiziqishi va faolligini oshirish, ulardagi diqqat tarqoqligini bartaraf etish dolzarb pedagogik-psixologik muammolardan biri hisoblanadi. Mazkur tadqiqotda boshlang'ich sinf o'quvchilarining darsga bo'lgan bilish faolligi va motivatsiyasini o'rganish maqsadida pedagogik kuzatish, interaktiv metodlar yordamida qiyosiy tajriba-sinov hamda bolalar psixologiyasiga oid test metodlaridan foydalanildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, darslarda vizual mnemotexnika, didaktik o'yinlar hamda hissiy intellektga asoslangan yondashuvlarni qo'llash o'quvchilarning diqqat barqarorligini 45 foizga, o'quv materiallarini o'zlashtirish samaradorligini esa 35 foizga oshirish imkonini beradi. Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich ta'lim jarayonida an'anaviy yodlash uslublaridan voz kechib, bolaning yosh psixologiyasiga mos keladigan zamonaviy interaktiv texnologiyalar va individual ta'lim traektoriyalarini integratsiya qilish dars sifatini tubdan yaxshilaydi.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, mnemotexnika, gamifikatsiya, hissiy intellekt, diqqat barqarorligi, motivatsiya.

Аннотация: В эпоху растущего информационного потока повышение интереса и активности учащихся начальных классов к урокам, а также преодоление рассеянности их внимания являются одними из наиболее актуальных психолого-педагогических проблем. В данном исследовании с целью изучения познавательной активности и мотивации учащихся начальных классов использовались методы педагогического наблюдения, сравнительного эксперимента с применением интерактивных методов и психологического тестирования. Результаты исследования показали, что использование на уроках визуальной мнемотехники, дидактических игр и подходов, основанных на эмоциональном интеллекте, позволяет повысить устойчивость внимания учащихся на 45 процентов, а эффективность усвоения учебного материала — на 35 процентов. В заключение можно отметить, что отказ от традиционных методов заучивания в начальном образовании в пользу интеграции современных интерактивных технологий и индивидуальных образовательных траекторий, соответствующих возрастной психологии ребенка, принципиально улучшает качество обучения.

Ключевые слова: начальное образование, мнемотехника, геймификация, эмоциональный интеллект, устойчивость внимания, мотивация.

Abstract: In the era of growing information flow, increasing the interest and activity of primary school students in lessons, as well as overcoming their attention deficit, is one of the most pressing psychological and pedagogical problems. In this study, methods of pedagogical observation, comparative experiment using interactive methods, and psychological testing were used to investigate the cognitive activity and motivation of primary school students. The results of

the research showed that the use of visual mnemotechnics, educational games, and approaches based on emotional intelligence in lessons allows increasing students' attention stability by 45 percent and the effectiveness of mastering educational materials by 35 percent. In conclusion, moving away from traditional rote-learning methods in primary education in favor of integrating modern interactive technologies and individualized learning trajectories appropriate to the child's developmental psychology fundamentally improves the quality of teaching.

Keywords: primary education, mnemotechnics, gamification, emotional intelligence, attention stability, motivation.

Kirish: Bugungi shiddatli axborotlashgan jamiyatda boshlang'ich ta'lim tizimini zamonaviy talablar asosida takomillashtirish va o'quvchilarning bilish faolligini oshirish dolzarb pedagogik-psixologik vazifalardan biri hisoblanadi. Ma'lumki, maktab ta'limining poydevori aynan boshlang'ich sinflarda qo'yiladi. Shu sababli, ushbu davrda o'quvchilarda darsga nisbatan barqaror qiziqish va ijobiy motivatsiyani shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Oxirgi o'n yillikda ta'lim psixologiyasida bolalarning dars jarayonidagi diqqat barqarorligini ta'minlash va ularni darsga jalb qilishning ichki motivatsion omillarini tadqiq etishga bo'lgan e'tibor tobora kuchayib bormoqda. Biroq, bugungi kun boshlang'ich sinf o'quvchilarining axborot qabul qilish xususiyatlari va psixologik dunyoqarashi avvalgi davrlardan tubdan farq qiladi. Zamonaviy bolalar rang-barang, tezkor va vizual ma'lumotlarni o'zlashtirishga odatlangan. Mavjud pedagogik amaliyotda esa hanuzgacha quruq yodlash, mexanik takrorlash va majburlash kabi an'anaviy metodlardan keng foydalanilayotgani sababli, o'quvchilarda darsdan bezish, tez charchash va diqqatning tarqoqligi kabi salbiy holatlar ko'p kuzatilmoqda. Amaldagi darsliklar va metodik qo'llanmalarda bolaning hissiy olami, vizual xotirasi va darsning psixologik iqlimi o'rtasidagi bog'liqlik tizimli ravishda tadqiq etilmagan bo'lib, bu yo'nalishda jiddiy ilmiy bo'shliqlar ko'zga tashlanadi. Ushbu kamchiliklarni bartaraf etish maqsadida olib borilayotgan mazkur tadqiqotning bosh maqsadi — boshlang'ich sinf o'quvchilarining darsga bo'lgan qiziqishini oshirishda vizual mnemotexnika, didaktik o'yinlashtirish va hissiy intellektni rivojlantirish metodlarining samaradorligini ilmiy jihatdan asoslash va amaliyotga joriy etishdan iborat. Shuningdek, ish doirasida bolaning fanni o'zlashtirishga bo'lgan ichki to'siqlarini yengishga qaratilgan amaliy modellar tahlil qilindi. Natijada ta'lim oluvchining shaxsiy qobiliyatlari va o'ziga xos idrok etish xususiyatlarini inobatga oluvchi, dars jarayonini zerikarli majburiyatdan qiziqarli intellektual sayohatga aylantiruvchi innovatsion metodik tizim yaratildi.

Metodologiya: Tadqiqotning ilmiy asosliligi va olingan natijalarning yuqori darajada ishonchliligini ta'minlash maqsadida xolis ma'lumotlarni yig'ish hamda ularni tizimli tahlil qilish metodikasidan foydalanildi. Ushalanayotgan ushbu izlanish uchun zarur bo'lgan empirik ma'lumotlar bazasi umumiy o'rta ta'lim maktablarining boshlang'ich sinf o'quvchilari hamda tajribali sinf rahbarlari o'rtasida o'tkazilgan bevosita kuzatuvlar, suhbatlar va metodik so'rovnomalar jarayonidan olindi. Ma'lumotlarning birlamchi manbayi sifatida o'quvchilarning choraklik o'zlashtirish ko'rsatkichlari, kundalik dars faolligi varaqalari hamda dars davomida bolalarning chalg'ish holatlarini qayd etuvchi mustaqil kuzatuv natijalari xizmat qildi. Ma'lumotlarni yig'ish jarayonida subyektiv xatoliklarni minimallashtirish va ko'rsatkichlarning ishonchliligini kafolatlash uchun standartlashtirilgan xronometrajli kuzatuv bayonnomasi qo'llanildi. Ushbu bayonnoma yordamida dars jarayonida o'quvchilarning diqqat barqarorligi va chalg'ish vaqtlari darsning har besh daqiqalik intervalida xolis qayd etib borildi. Dars jarayonida o'quvchilar faolligini oshirish maqsadida maxsus interaktiv o'yinlar "Zanjir", "Kim chaqqon?", "Sehrli quticha" kabi didaktik o'yinlar hamda eslab qolishni osonlashtiruvchi maxsus usullar

"Assotsiatsiyalar xaritasi", "Akrostix", "Tasavvur vizualizatsiyasi" mnemotexnik metodlari amaliyotga tatbiq etildi.

Bolalarning darsdagi haqiqiy hissiy va ruhiy holatini aniqlashda subyektiv omillardan xoli bo'lgan hamda xalqaro miqyosda ishonchliligi tasdiqlangan diagnostika usullari Lüscher ranglar testi va Ch.Spilbergerning maktab xavotirligi so'rovnomasi) qo'llanildi. Biz tadqiqotni rejalashtirishda va natijalarni baholashda soha olimlarining nazariy xulosalariga, xususan, kichik maktab yoshidagi bolalarda ko'rgazmali-obrazli tafakkurning ustuvorligi hamda diqqatni jalb etishda hissiy ta'sirchan metodlarning zarurligini isbotlagan Ergash G'oziyevning ilmiy tajribasiga, bolaning maktabga muvaffaqiyatli moslashishi uning hissiy intellekti va dars jarayonidagi ruhiy xavfsizligi darajasiga bog'liqligini ko'rsatgan Daniel Golemanning tadqiqotlariga hamda o'quv materiallarini o'yinlashtirish usullari orqali yetkazish bolaning darsni o'zlashtirish tezligini ikki barobargacha oshirishini aniqlagan J.Robertning amaliy tajribalariga tayandik. Ushbu uslublar majmuasi bizga nafaqat dars davomidagi umumiy o'zlashtirish ko'rsatkichlarini, balki har bir o'quvchining darsning turli qismlaridagi toliqish darajasini va darsdan keyingi ruhiy holatini ham chuqur o'rganish imkonini berdi. Olingan ma'lumotlar asosida, eksperimental va nazorat guruhlarining ko'rsatkichlari to'rt hafta davomida muntazam ravishda solishtirib borildi. Yig'ilgan barcha miqdoriy va sifat ko'rsatkichlari dastlab guruhlashtirildi va tizimlashtirildi. Guruhlararo o'rtacha qiymatlar solishtirilib, o'sish ko'rsatkichlari foizli taqsimot metodlari yordamida tahlil qilindi. Bu esa har bir dars ssenariysining o'quvchi xotirasi va diqqatiga ta'sirini aniq grafiklar shaklida ifodalashga va xulosalarning ilmiy asoslilikini to'liq kafolatlashga xizmat qildi.

Natijalari: Tadqiqot doirasida olib borilgan to'rt haftalik amaliy tajriba-sinov ishlari an'anaviy dars berish uslubi va innovatsion interaktiv yondashuvlar o'rtasida sezilarli tafovutlar mavjudligini aniq dalillar bilan ko'rsatdi. O'quvchilar dars davomida ikki xil muhitda kuzatilganda, ularning diqqat barqarorligi va materialni o'zlashtirish darajasi keskin farq qildi. Xususan, odatiy darslikdagi quruq qoidalarni yodlatish va mexanik takrorlashga asoslangan nazorat guruhlarida bolalarning dars boshlanganidan keyin o'n besh daqiqa o'tib chalg'iy boshlagani, dars oxiriga borib esa ularning faolligi mutlaqo pasayib ketgani qayd etildi. Aksincha, vizual assotsiatsiyalar va mnemotexnik usullar yordamida tashkil etilgan eksperimental sinflarda o'quvchilar dars yakunigacha o'z diqqatlarini bir joyga jamlay oldilar. Matematik-statistik hisob-kitoblar shuni ko'rsatdiki, dars ssenariysiga didaktik o'yinlar va hissiy intellekt modellarining tizimli kiritilishi natijasida eksperimental guruhlarda o'quvchilarning diqqat barqarorligi an'anaviy guruhlariga nisbatan 45 foizga yuqoriladi. Dars o'rtasida o'tkazilgan faol o'yinlar jarayonida o'quvchilarning umumiy ishtirok darajasi 92 foizni tashkil etdi, bunda ayniqsa tezkor fikrlashni talab qiluvchi "Kim chaqqon" o'yinida o'g'il bolalar 88 foiz faollik bilan, mantiqiy bog'liqlikka asoslangan "Sehrli quticha" o'yinida esa qiz bolalar 94 foiz faollik bilan alohida yetakchilik ko'rsatdilar. Bundan tashqari, dars oxirida o'tilgan mavzuni mustahkamlash maqsadida o'tkazilgan "Zanjir" o'yinida o'quvchilarning o'zaro hamkorlik qilish va tezkor javob berish darajasi 90 foizdan yuqori bo'ldi. O'zlashtirish samaradorligini o'lchashga qaratilgan haftalik test va so'rovnomalar ham kutilgan natijalarni berdi. Faqatgina quruq xotiraga tayanib o'tilgan darslardagi o'quvchilar yangi mavzuni eslab qolishda qiynalgan bo'lsalar, tasavvurni vizuallashtirish va mnemotexnik metodlar yordamida bilim olgan bolalarda ma'lumotlarni uzoq muddatli xotirada saqlash ko'rsatkichi 35 foizga oshdi. Olingan ushbu yuqori ko'rsatkichlar bolalar psixologiyasi bo'yicha yetakchi olimlarning ilmiy xulosalarini amalda to'liq tasdiqlaydi. Xususan, o'quvchilar diqqatining bunday barqarorlashuvi va darsga faol jalb etilishi Ergash G'oziyevning kichik maktab yoshidagi bolalarda ko'rgazmali va hissiy materiallar orqali diqqat konsentratsiyasi tezroq shakllanishi haqidagi

fikrlariga hamda J.Robertning o'yinlashtirish metodlari bolaning idrok etish tezligini ikki barobar oshirishi to'g'risidagi amaliy tajribalariga to'liq mos keladi. Lüscher ranglar testi orqali olingan psixologik natijalar ham ushbu yondashuvni qo'llab-quvvatlab, darslarda o'yin elementlaridan foydalanish o'quvchilardagi dars oldi xavotirligi va ruhiy toliqish darajasini kamaytirib, ularda ta'lim olishga nisbatan barqaror ichki qiziqish va ijobiy motivatsiyani uyg'otganini ko'rsatdi, bu esa o'z navbatida Daniel Golemanning darsdagi hissiy xavfsizlik va emotsional qulaylik bolaning bilimlarni muvaffaqiyatli o'zlashtirishida bosh omil ekanligi haqidagi nazariyasini amaliy jihatdan isbotlab berdi.

Muhokama: Tadqiqot jarayonida olingan barcha ilmiy topilmalar boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning dars jarayonidagi faolligini to'g'ri tanlangan psixologik metodlar orqali boshqarish mutlaqo mumkinligini yaqqol isbotladi hamda bu ko'rsatkichlarning ishonchliligi matematik tahlillar yordamida tasdiqlandi. Bugungi zamonaviy raqamli asr bolalarida tezkor axborot qabul qilish ehtiyoji juda yuqoriligini inobatga olsak, an'anaviy yondashuvlardagi o'n besh daqiqadan so'ng yuzaga keladigan diqqat yetishmovchiligi va darsdan zerikish holatlari mutlaqo qonuniy jarayondir. Ushbu dolzarb muammoni hal etishda mashhur psixolog Lev Vygotskiyning "O'yin bolaning ijtimoiy va aqliy rivojlanishidagi eng oliy shakl bo'lib, u orqali bola o'zining potensial rivojlanish zonasiga kiradi" degan ilmiy qarashlari yangi metodikamizning asosiy tayanchi bo'lib xizmat qildi. O'zbek psixologiyasi rivojiga ulkan hissa qo'shgan olim Maksud Davletshin ham o'z ilmiy ishlarida ushbu muammoga to'xtalib, "Bolaning intellektual faolligi faqat quruq axborot berish bilan emas, balki uni amaliy harakatlarga undovchi qiziqish orqali uyg'onadi" deb bejiz ta'kidlamagan. Aynan ta'lim jarayoniga yangicha vizual mnemotexnik usullarni joriy etish orqali ta'lim oluvchilarning ma'lumotni uzoq muddatli xotirada saqlash qobiliyatini 35 foizga oshirishga erishganimiz olimlarning ushbu fikrlarini amalda to'liq asosladi. Yana bir muhim to'siq — odatiy darslarda bolalarning kuchli ruhiy bosim ostida bilim olishidir, chunki bunday holat ularning ichki xavotirni bartaraf etib, fanga bo'lgan qiziqishni 45 foizga oshirishga xizmat qildi. Mazkur izlanish to'rt haftalik muddat bilan cheklangan bo'lsa-da, kelajakda ushbu metodikani kengroq sinflarda qo'llash hamda mashg'ulot ssenariylarini ishlab chiqishda har bir bolaning individual xususiyatlarini inobatga oluvchi raqamli didaktik dasturlarni yaratish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ta'lim jarayonini o'quvchi psixologiyasi bilan uyg'unlashtirish kelajakda darsliklarning interaktiv mobil ilovalar bilan boyitilishiga zamin yaratadi. Shuningdek, o'qituvchilarning pedagogik texnologiyalar to'plamini boyitish orqali sinfda ta'lim samaradorligini avtomatik ravishda nazorat qilish imkoniyati yuzaga keladi. Olingan ma'lumotlar asosida ishlab chiqilgan metodika o'quvchilarning nafaqat akademik o'zlashtirishini, balki ularning jamoada ishlash hamda kreativlik ko'nikmalarini ham sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqadi. Yakuniy tahlillar shundan dalolat beradiki, maktab va psixologik xizmatlarning hamkorlikdagi bunday yondashuvi ta'lim sifatini oshirishning eng barqaror va iqtisodiy tejamkor yo'li hisoblanadi.

Xulosa: Olib borilgan tadqiqot ishi boshlang'ich sinf o'quvchilarining ta'lim jarayonidagi diqqat barqarorligini oshirishda innovatsion interaktiv o'yinlar va mnemotexnik usullarning o'rni beqiyos ekanligini amaliy jihatdan isbotladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, darsni an'anaviy qoliplardan chiqarib, o'yinlashtirish va hissiy intellekt modellariga asoslash orqali o'zlashtirish samaradorligini 35 foizga, diqqat barqarorligini esa 45 foizga oshirishga erishish mumkin. Ushbu izlanish davomida aniqlangan muammolar va olingan natijalar asosida quyidagi aniq taklif va amaliy tavsiyalarni ilgari suramiz: "Dars jarayonida o'quvchilarning diqqatini maksimal darajada jalb qilish uchun o'qituvchilar har 15-20 daqiqada mavzuga oid vizual va harakatli interaktiv

o'yinlar, jumladan Bilimlar kvesti hamda Zanjir o'yinlarini tizimli ravishda qo'llashlari zarur". Shuningdek, "o'quvchilarning darsni yaxshi o'zlashtirishi uchun ma'lumotlarni quruq yodlatish o'rniga, ularni vizuallashtirish va assotsiatsiyalar xaritasi yordamida uzoq muddatli xotiraga o'tkazishga ko'maklashadigan mnemotexnik metodlarni doimiy tatbiq etish maqsadga muvofiqdir". Bundan tashqari, "sinfda bolalarning ta'limiy faolligini oshirish uchun hissiy xavfsizlik muhitini yaratish va o'quvchilarni erkin, ijodiy muhitda fikr bildirishga rag'batlantirish orqali ulardagi dars oldi xavotirligini bartaraf etish talab etiladi". Nihoyat, "o'quvchilarda mustaqil va tanqidiy fikrlashni shakllantirish uchun ularga faqat tayyor ma'lumot berish emas, balki muammoli vaziyatlarni yechishni topshirish orqali ularning bilish qiziqishini uyg'otish muhim ahamiyat kasb etadi". Mazkur tadqiqot boshlang'ich ta'lim sifatini oshirishda nafaqat nazariy bilimlarga, balki bolaning ichki dunyosi va hissiy ehtiyojlariga moslashgan pedagogik yondashuvning ustuvorligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Davletshin, M. G. (2002). Zamonaviy maktab o'qituvchisining psixologiyasi. Toshkent: TDPU.
2. Goleman, D. (1995). Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. New York: Bantam Books.
3. G'oziyev, E. G. (2008). Ontogenez psixologiyasi. Toshkent: Noshir.
4. Leontyev, A. N. (1975). Deyatelnost. Soznaniye. Lichnost. Moskva: Politizdat.
5. Mavlonova, R. A. (2006). Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi. Toshkent: Ilm-Ziyo.
6. Piaget, J. (1947). La psychologie de l'intelligence. Paris: Armand Colin.
7. Piaget, J. (1964). Six psychological studies. New York: Vintage Books.
8. Sunnatova, R. I. (2010). Boshlang'ich sinf o'quvchilarida mustaqil fikrlashni shakllantirishning psixologik asoslari. Toshkent: Fan.
9. Vygotskiy, L. S. (1984). Detskaya psixologiya. Moskva: Pedagogika.
10. Wallon, H. (1941). L'évolution psychologique de l'enfant. Paris: Armand Colin.